

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Hoofredactie: G. H. Waage, Prof. Pieter Willemsstraat 41, Maastricht, Telefoon 3605. **Mederedacteurs:** Jos. Cremers, Canne-België. Dr. H. Schmitz S. J., Ignatius College, Valkenburg (L.), Telef. 35. R. Geurts, Echt. **Penningmeester:** ir. P. Marres, Villa „Rozenhof“, St. Pieter-Maastricht, Postgiro 125366 ten name v. h. Nat. hist. Gen., Maastricht. **Drukkerij v.h. Cl. Goffin**, Nieuwstraat 9, Tel. 2121.

Versijnt Vrijdags voor de Maand. Vergad. van het Natuurhistorisch Genootschap (op den eersten Woensdag der maand) en wordt aan de Leden van het **Natuurhistorisch Genootschap in Limburg** gratis en franco toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Jaarl. contributie der leden f 3.50. Auteursrecht voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging Maandelijksche Vergadering op Woensdag 5 April a.s. — Nieuwe leden. — Kennisgeving. — Verslag der Maandelijksche Vergadering van 1 Maart l.l. — J. Cremers. 'n Oud Limburgsch floristisch versje. — Nogmaals Frederik Henkelius. — G. H. Waage. De verspreiding van de Grootte Hoefijzerneus (Rhiniolophus f. e. ferrum equinum Schreber) in Nederland en aangrenzend gebied. — Walter Soyka. Beiträge zur Klärung der europäischen Arten der Mymariden. — Dr. J. F. Steenhuis. Glauconiet. Overzicht van de over dit mineraal verschenen literatuur (1819—1934) als proeve eener berekeneerde bibliografie.

VERKRIJGBAAR:

1e en 2e Aanvulling der

AVIFAUNA

van de Nederlandsche Provincie Limburg, benevens een vergelijking met aangrenzende gebieden door **P. A. HENS**

UITGAVE 1926.

Deze aanvullingen beslaan 48 bladzijden, benevens 4 platen, en kosten slechts

1.50

Bestellingen worden ingewacht bij de

Uitg. M^{ij}. $\frac{v}{h}$. CL. GOFFIN
NIEUWSTR. 9, TEL. 2121, MAASTRICHT.

Men gelieve hiervoor de bestelkaart op de achterzijde van dit omslag uit te knippen en ingevuld te retourneren.

door

Dr. E. JASPAR.

Prijs ingen. f 3.90, geb. f 5.25.

Het werk bevat 310 pag. tekst op Esparto papier
en 20 pag. platen op zwaar kunstdruk papier.

Verkrijgbaar in den boekhandel en bij de

Uitg. Mij v.h. Cl. Goffin

Nieuwstraat 9, Maastricht, Telefoon 2121.

Hierlangs afknippen.

INTEEKENBILJET.

De ondergeteekende

..... (naam en
duidelijk adres) wenscht te ontvangen op het werk: „KINT GEER EUR EIGE
STAD?” door Dr. E. Jaspar. ^{Ingeaaid *}
_{Gebonden*}

Door middel van boekhandel *.

(handtekening)

Door middel van de uitgevers *.

* Doorhalen wat niet verlangd wordt.

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Hoofdredactie: G. H. Waage, Prof. Pieter Willemsstraat 41, Maastricht, Telefoon 3605. **Mederedacteurs:** Jos. Cremers, Canne-België. **Dr. H. Schmitz S. J.**, Ignatius College, Valkenburg (L.). **Telef. 35.** **R. Geurts**, Echt. **Penningmeester:** ir. P. Marres, Villa „Rozenhof”, St. Pieter-Maastricht, Post-giro 125366 ten name v. h. Nat. hist. Gen., Maastricht. **Drukkerij v.h. Cl. Goffin**, Nieuwstraat 9, Tel. 2121.

Verschijnt **Vrijdags** voor de Maand. Vergad. van het Natuurhistorisch Genootschap (op den eersten Woensdag der maand) en wordt aan de Leden van het **Natuurhistorisch Genootschap in Limburg** gratis en franco toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Jaarl. contributie der leden f 3.50. Auteursrecht voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging Maandelijksche Vergadering op Woensdag 5 April a.s. — Nieuwe leden. — Kennisgeving. — Verslag der Maandelijksche Vergadering van 1 Maart l.l. — **J. Cremers.** 'n Oud Limburgsch floristisch versje. — Nogmaals **Frederik Henkelius.** — **G. H. Waage.** De verspreiding van de Grootte Hoefijzerneus (*Rhinilophus f. e. ferrum equinum* Schreber) in Nederland en aangrenzend gebied. — **Walter Soyka.** Beiträge zur Klärung der europäischen Arten der Mymariden. — **Dr. J. F. Steenhuis.** Glauconiet. Overzicht van de over dit mineraal verschenen literatuur (1819—1934) als proeve eener beredeneerde bibliografie.

DE MAANDELIJSCHE VERGADERING

zal plaats hebben op **Woensdag 5 April a.s.**
's namiddags te 6 uur precies in het Museum.

NIEUWE LEDEN.

Jhr. Mr. W. Michiels v. Kessenich, Burgemeester der Gemeente Maastricht, St. Lambertuslaan 11; J. P. Nelissen, Spaarne 2, Haarlem; G. v. d. Boorn, kapelaan, Abdijhof 2, Roermond.

18 Maart l.l. was het 40 jaar geleden, dat onze Voorzitter, Rector Jos. Cremers, tot Priester werd gewijd.

Het Dagelijksch Bestuur van ons Genootschap is zijn Voorzitter gaan gelukwenschen met dezen bijzonderen dag.

Ook vanaf deze plaats bieden wij, namens het Genootschap, hem onze wel gemeende gelukwenschen aan.

Zij het onzen Voorzitter gegeven zijn 50-jarig Priesterfeest in even gelukkige omstandigheden te vieren!

Mogen wij allen dat beleven.

VERSLAG

DER MAANDELIJSCHE VERGADERING VAN 1 MAART L.L.

Aanwezig de dames: R. Mallens en T. Dütting en de heeren: Jos. Cremers, L. Grossier, Pater van Heyst, E. Kruytzer, P. Marres, D. v. Schaik, P. Wassenberg, L. Gregoire, H. Jongen, Br. Chris-

tophorus, M. Mommers, Th. G. Heijen, J. C. Rijk, J. Maessen, M. Rongen, J. Beckers, H. v. Rummelen, L. Bouten, J. van Gils, P. Bingen, E. G. C. van Maastricht.

Met algemeene stemmen wordt besloten dit jaar de Zomervergadering op 2den Pinksterdag te houden in Canne, vooral, omdat het Jekerdal zich buitengewoon goed leent voor een prettige, leerzame excursie op natuurhistorisch gebied in den aller-ruimsten zin van 't woord.

Pater van Heyst had een paar steenen meegebracht, afkomstig uit Oranje-Nassau II en aldaar gevonden op de plaatsen, zooals hij ze noemt „waar de kolenlagen vaneen splijten”.

De heer van Rummelen herkent ze als kleisiderieten, concreties van klei en ijzer.

Een door den heer Heyen meegebrachte steen uit de buurt van Urmond, wordt gedetermineerd als roode zandsteen met gangen van kwarts uit het Devonisch Couvinien.

't Is naar aanleiding hiervan, dat de Voorzitter een aantal van de meest typische steenen uit 't Maasdiluvium, berustende in de Museum-collectie, ter tafel brengt en den heer van Rummelen verzoekt, deze in 't kort te willen behandelen. En zoo kregen we een poos onderhoudend, leerzaam, aanschouwelijk onderwijs.

1°. Kregen we te zien een *Revinien-kwartsiet* uit Amstenrade. Deze donkerblauwgrijze steensoort is steeds gemakkelijk te herkennen aan de kuben van pyriet of de kubische holten door deze achtergelaten als de pyriet verdwenen is.

Revinien-kwartsiet is bekend van Rocroi aan de Fransch-Belgische grens, van Givonne, benoorden Sedan en van Stavelot, vanwaar het zich naar het Noord Oosten — Hohe Venn — voortzet. Een pracht Revinien-kwartsiet is de groote zwerfsteen bij 't Museum.

2°. *Porphyroïde van Mairus* uit Kelmont, Beek L. In situ komt dit gesteente voor aan de beide oevers van de Maas bij Mairus, Laifour en Revin. Vooral Mairus is bekend. 't Is een eruptief gesteente, liggende tusschen de Cambrische kwartsieten en phyllieten. De porphyroïden zijn als vaste rotsen slechts bekend uit een ± 17 bij 10 km verspreid gebied, zoo juist genoemd.

Vindt men in 't Maasdiluvium 'n steen, dan kan met zekerheid de herkomst worden vastgesteld.

3°. *Arcose de Fépin*, van Belvédère, Maastricht, met fragmenten van toermalijn-kristallen. Deze steen is afkomstig uit het Onder-Devoon in de Ardennen, langs den noordrand van het Cambrisch massief van Rocroi, van Stavelot en zijn noord-oostelijke voortzetting, het Hohe Venn.

In kleine hoeveelheid komt Arcose ook voor aan den zuidrand van het Siluur van de Condros (*Arcose van Dave*).

4°. *Conglomeraat van Burnot*, uit Amstenrade, Maastricht, Maasbracht. Dit is een in 't Maasdiluvium veel voorkomende zwerfsteensoort.

Het conglomeraat van Burnot is een bestanddeel van een hoofdzakelijk uit roode zandsteen en leien samengesteld lagencomplex en treedt op in de Ardennen en het Hohe Venn, in het massief van Stavelot, alsmede aan de zuidzijde van de Condros en vandaar over het gehucht Burnot (ten Zuiden van Namen) naar het dal van de Sambre.

Voor 't oog van een leek komt zoo op 't eerste gezicht met de conglomeraten van Burnot ietwat een diluviaal grint-conglomeraat overeen, hetwelk hier en daar in grintgroeven van Zuid-Limburg gevonden wordt, o.a. Belvédère, waar dit gesteente $\pm \frac{1}{4}$ m onder de onderste lösslaag zit.

Dit is een door kalkspaat aaneengekitte zand- en rolsteenmassa.

Op een desbetreffende vraag vertelt de heer van Rummelen tenslotte, wat *Lösskindl*, *Lössmannetjes*, zijn, n.l. onregelmatig, grillig gevormde concreties van calcium-carbonaat (kalk), ontstaan door 't zich plaatselijk in knollige vormen concentreeren van 't hooge kalkgehalte, dat vroeger de löss of leem, waarin zij zijn ontstaan, heeft gekenmerkt.

En waar we aldus terecht waren gekomen midden in de lössoïden-kwestie, haalt de Voorzitter nog eens een groote collectie beentjes dezer fragmenten te voorschijn, door hem in 1919 verzameld in lössoïd van den St. Pietersberg (Westkant), o.a. van kikkers, padden, ratten. De herkomst van deze botten daar ter plaatse is nog altijd niet met zekerheid opgelost.

Men kan er over lezen in ons Maandblad No. 4, 1919. De Voorzitter heeft intusschen er wel 'ns over gedacht, om ze toe te schrijven aan resten van z.g. „Uilenballen”....

Hij is er zich van bewust, dat deze uitleg ietwat gewaagd is, maar.....

De heer Kruytzer verzoekt, als lid van de verzamelcommissie voor heemkunde in Limburg, den leden van het Genootschap, hem op de hoogte te houden van publicaties, betrekking hebbende op de plantkunde, dierkunde, geologie en palaeontologie van Limburg, met vermelding van schrijver,

titel en nummer van het tijdschrift of uitgever van het boek, liefst met vermelding van den korten inhoud, indien dit niet voldoende uit den titel blijkt. Mochten er bijzondere vondsten in vermeld worden, dan worde dat met een enkel woord er bij vermeld. Dit laatste kan allemaal achterwege gelaten worden, indien hem een overdruk van het artikel wordt toegezonden. De bedoeling van het verzoek is, een zoo volledig mogelijk overzicht van de publicaties over Limburg te verkrijgen. Deze worden in een kaartsysteem bijeengebracht. Mocht iemand inlichtingen wenschen uit het reeds verzamelde materiaal, dan is spr. steeds gaarne bereid, deze te verschaffen, doch het is op het oogenblik nog lang niet volledig. Verder verzoekt spr. hem er op opmerkzaam te maken, indien bepaalde uitgaven voor een grootere verspreiding geschikt zijn, b.v. in een volkseditie, opdat de verzamelcommissie voor heemkunde er haar medewerking aan kan verleenen. De kennis van den bodem en van wat er in zit, of van wat er op groeit en leeft moet zoo veel mogelijk algemeen bezit worden. Hopelijk, dat de nieuwe uitgave van „Uit ons Krijtland” niet lang meer op zich zal laten wachten.

'N OUD LIMBURGSCH FLORISTISCH VERSJE.

Onlangs kreeg ik, van bevriende zijde, volgend versje te hooren:

„Gooie God in den Hemel,

„Al miene kemp is femel,

„Al miene vlas haët balle(n) aan,

„Gooie God wat vang ich maër aan!...

M'n vriend had, meer dan dertig jaren geleden, deze in dichtvorm uitgedrukte verzuchting, herhaaldelijk opgevangen uit den mond van een toen ongeveer 90-jaren oud vrouwke, ergens in de „Onderbanken” — (Oirsbeek, Amstenrade, Brunssum, Schinveld, enz.) en gaf me te raden, wat of dat oude moederke, zich zoo uitlatende, feitelijk wilde zeggen.

Ik moest 't antwoord schuldig blijven, maar kwam, bij nader onderzoek, tot de ontdekking, dat het versje in de boven aangehaalde Zuid-Limburgsche buurtschap, ook nu nog bekend is, ofschoon menigeen aldaar, die het heeft opgevangen uit den mond van oude mensen en nu nog citeert, de beteekenis er van niet weet.

Dat „gooie”, goede God wil zeggen, is duidelijk. En dat „kemp” niets anders is dan hennep, weet iedere geboren en getogen Zuid-Limburger, omdat hij wel 'ns heeft gehoord, dat tot ± 50 jaren geleden, kemp (*Cannabis*) in Z.-Limburg nog vrij veel gekweekt werd, alhoewel op den oogenblik van dit gewas alhier geen spoor meer te bekennen valt.

Maar wat is „femel”?

M.i. maar „'n weet”.

Er bestaat mannelijke en vrouwelijke hennep. In 't Duitsch heet de mannelijke Femmel of Femel.

De „Onderbanken” grenzen aan Duitsch gebied. Zoodra de hennep was uitgebloeid, werden de mannelijke, dunne, fijne stengels uit den grond getrokken en verzameld.

Dat heet in 't Duitsch „femeln” — ausraufen, — terwijl de veel dikkere, vrouwelijke dito's eerst geogst konden worden, nadat 't zaad gerijpt was.

Tegen den tijd, dat 't „femeln” plaats vond, was 't vlas, *Linnaria*, uitgebloeid, droeg ballen (zaad-doozen) en moest dan óók geogst worden.

Voor hennep- en vlaskweekers kwam er m.a.w. op een gegeven oogenblik heel veel werk aan den winkel.

Ze kregen 't druk, moesten zich reppen, om door de drukte heen te komen.

Telkens, als 't oude moederke meende, 't erg druk te hebben, kwam zij — al was 't midden in den winter — met haar versje voor den dag, om te zeggen, wat al werk zij toch te verzetten had.

Wie 'n betere verklaring van 't versje mocht weten, zegge het!

In afwachting kijk ik al vast uit, of intusschen Dr. De Wever niet eens 'n bijdrage in 't Maandblad wil leveren over de vroegere Zuid-Limburgsche cultuurplanten: hennep, vlas, kaardebol....

J. Cremers.

NOGMAALS FREDERIK HENKELIUS.

Van Dr. Steenhuis ontvingen we volgend schrijven, dat we gaarne plaatsen.

Met belangstelling las ik Uw biografie van Frederik Henkelius, in het Februari-nummer van het Natuurhistorisch Maandblad. U achtte het moge-

lijk, dat andere fossielen naar Henkelius benoemd, U onbekend zouden zijn gebleven en hieldt U in dit geval voor inlichtingen aanbevolen.

Die mogelijkheid was inderdaad werkelijkheid. Ziehier wat ik vond:

a. *Astarte Henckeliusiana* Nyst 1835 (niet Henckelusi Nyst, gelijk volgens U Staring opgeeft).

U vindt deze vorm in:

Nyst, 1835, Tabl. foss. prov. de Limbourg, p. 61, no. 160 (inséré dans le dictionnaire géographique de la province de Limbourg, par M. Ph. Vandermaelen, année 1835).

Nyst, 1846, Rech. coq. foss. de Hoesselt etc., p. 5, no. 12, pl. 1, fig. 12.

Nyst, 1843, Description des coquilles et des polypiers fossiles des terrains tertiaires de la Belgique, Bruxelles, no. 108, pl. IX.

b. *Cerithium Henckelii* Nyst 1843, a b no. 465, pl. XLI.

In 1836: Rech. coq. foss. de Hoesselt et de Kl. Sp., p. 30, no. 77, pl. 3, fig. 77, noemde Nyst deze soort Henckeliusii.

Achter no. 465 staat *Cerithium Henckelii-Duch.* Duch. is de afkorting van M. le comte F. Duchastel, die aan Nyst de vorm zal hebben gezonden.

c. *Corbula Henckeliusiana* Nyst 1843, no. 21, pl. II en reeds 1836, Rech. coq. foss. de Hoesselt et Kl. Spauwen.

In de verwachting, dat deze mededeelingen U welkom zullen zijn, geef ik ze U bij dezen.

De verspreiding van de Groote Hoefijzerneus

(*Rhinolophus f. e. ferrum equinum* Schreber)

in Nederland en aangrenzend gebied

door

G. H. Waage.

„In het jaar 1862 beweerde de Hoogleraar H. Schlegel, dat onze kennis der inheemsche vleermuizen nog zeer gebrekkig was.”

Zoo vangt de publicatie van Dr. Jentink¹⁾ aan (1879) „en” gaat hij verder, „in 1879 kunnen wij ons bij deze bewering gerust nederleggen.”

Sindsdien is in dit opzicht veel veranderd en hebben meerderen getracht over verspreiding en biologie der vleermuizen iets te weten te komen en wij mogen gerust zeggen, dat onze kennis der inheemsche soorten sterk vooruitgaande is.

Met onze Groote Hoefijzerneus belevan we intusschen merkwaardige dingen.

In 1842 schrijft De Selys-Longchamps²⁾ in zijn Faune belge over deze vleermuissoort „Cette espèce ne se trouve que dans quelques localités (en Belgique); commune dans les carrières de Maestricht”.

Toen ik in 1927 met Rector Cremers mijn eerste vleermuistochten mocht ondernemen in de vele onderaardsche grotten van Zuid-Limburg, bleek me al ras, dat de Groote Hoefijzerneus hier zeldzaam, heel zeldzaam was. Dat was geen nieuws, want Cremers, zoowel als Schmitz hadden dit

dier slechts een heel enkele maal gevonden en aan hun juiste waarnemingen valt niet te twijfelen. Zij toch kenden en kennen deze vleermuissoort uitstekend, terwijl ook dit dier gemakkelijk is te herkennen, zoodat verwarring met andere soorten uitgesloten is. Ook maakten zij regelmatig tochten door verschillende grotten en wie mocht meenen, dat deze zich uitstrekten uitsluitend langs gemakkelijk begaanbare wegen in de grotten, kan ik uit eigen ervaring meedeelen, dat dit niet het geval is geweest.

Cremers³⁾ vermeldt tot 1927 twee eigen vondsten, beide te Geulem (1908 en 1915), en zag één spiritus-exemplaar gevangen te Merkelbeek. Pater Schmitz en Pater Boetzkes melden ieder één waarneming (St. Pietersberg en Valkenburg).

In 1927 en 1929 vonden Rector Cremers⁴⁾ en ik op onze tochten beide keeren één exemplaar te Geulem. Zoo zelden troffen wij de Groote Hoefijzerneus aan, dat Cremers lang aarzelde, om het exemplaar in 1927 gevonden, af te staan voor wetenschappelijke onderzoekingen aan Professor Dubois.

Een zoo zeldzaam dier dooden!

Kop van een Grote Hoefijzerneus.

Foto Waage.

In 1933 en 1935 vond ik zelf in den St. Pietersberg telkens één exemplaar, zoodat tot 1935 uit dezen berg slechts een drietal vondsten bekend was. (Schmitz 1, Waage 2).

„Commune dans les carrières de Maestricht”. Wij konden het niet onderschrijven, maar het moet haast wel zoo geweest zijn tijdens De Selys-Longchamps' onderzoeking.

Onderzoekers na hem, hebben wel het vermoeden geuit, dat De Selys-Longchamps zich vergist zou hebben met de soort en de Kleine Hoefijzerneus (*Rhinolophus h. hipposideros* Bechst.) heeft bedoeld. Toch lijkt me dit, voor een zoo'n serieuzen onderzoeker als hij was, uitgesloten, schreef ik in mijn bijdrage „De vleermuizen van den St. Pietersberg.”⁵⁾

Maitland⁶⁾ en Lameere⁷⁾ geven de Gr. Hoefijzerneus op als een algemeen voorkomende soort, maar zullen hierbij wel steunen op De Selys-Longchamps. Ook Jentink¹⁾ schrijft: „Zij was reeds lang bekend uit Engeland, Frankrijk en Duitschland, in den winter zelfs algemeen in de grotten van Maastricht en zal dus ongetwijfeld wel meer in ons land te vinden zijn.” Hij moet dit aan andere auteurs ontleend hebben, want eenige regels terug schrijft hij: „Mij is het evenwel tot nu toe niet gelukt een in Nederland gevangen exemplaar machtig te worden.”

Voor mij staat vast, dat vanaf 1900 tot 1935 de Grote Hoefijzerneus tot de zeldzame verschijningen moet worden gerekend in onze Zuid-Limburgsche grottenwereld.

Komt *Rhinolophus ferrum equinum* buiten Zuid-Limburg in Nederland voor?

Jentink¹⁾ vermeldt, dat de heer A. A. van

Bemmelen de soort gezien heeft te Nijmegen „en — volgens eene welwillend mij door den Heer Dr. Ed. Everts gedane mededeeling — heeft Mr. Snelser van Vollenhoven ééns een voorwerp te Leiden gevonden.”

Bewijsstukken zijn niet aanwezig.

Indien deze waarnemingen juist zijn, zouden dit de noordelijkst waargenomen exemplaren zijn in Europa. De noordelijkste vindplaats in Duitschland is 51°45' 8).

Landsman⁹⁾ schrijft: „Met zekerheid verder nog bekend uit Nijmegen, waar in 1857 door A. A. van Bemmelen een exemplaar werd gevangen”. Dit is echter onjuist. Er staat in de publicatie van Jentink niet gevonden, doch gezien.

Eykman¹⁰⁾ meldt ook: „In 1857 werd een voorwerp te Nijmegen gevangen”. Hij deelt mij echter mede, dit ontleend te hebben aan Landsman.

Van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie te Leiden kreeg ik bericht, dat in 't Museum alleen exemplaren uit Z. Limburg aanwezig zijn.

Wat de verspreiding in België aangaat, schrijft Leruth¹¹⁾ in 1935 „....., mais il n'est pas difficile d'y reconnaître les *Rhinolophus* grand et petit, communs dans presque toutes nos cavernes, surtout le dernier.”

Zoo is dus de Grote Hoefijzerneus bij onze zuider-buren gewoon in bijna alle grotten.

In Rijnland geven le Roi^{12,13)} en Geyer von Schwepenburg¹²⁾ slechts enkele vondsten (1908, 1909) en Otto¹⁴⁾ (1924) schrijft: „Im Rheinland ist sie selten.”

Wolf¹⁵⁾ (1937) noemt 12 vleermuissoorten op uit het gebied, omsloten door de lijn Aken, Keulen-Wipperfürth, Koblenz, Trier weer naar Aken, maar de Grote Hoefijzerneus ontbreekt.

Hij schrijft: „Das Vorkommen des Groszen Hufeisernase (*Rhinolophus ferrum-equinum* Schreb.) innerhalb der mitleren Rheinprovinz ist von O. le Roi und H. Freiherr von Schwepenburg (1908) für Bonn und Neuwied beschrieben worden. Leider fehlen mir für diese Fundorte die Belegstücke. Bekanntlich handelt es sich bei dieser Art um eine in der Hauptsache südlich vorkommende. Brohmer (1929) gibt für die Grosze Hufeisernase den Harz als nördlichste Verbreitungsgrenze in Deutschland an. Danach ist also ihr Vorkommen in unserem Gebiet als durchaus möglich anzusehen; zudem sei betont, dasz die le Roi'schen Angaben verdienen, als zuverlässig bezeichnet zu werden.”

Plaats: Zes exemplaren van de Grote Hoefijzerneus (*Rhinolophus f. e. ferrum equinum* Schreb.) op ware grootte, in winterslaap, in den St. Pietersberg gefotografeerd door Ir. D. C. v. Schaik.

Men lette op de vlieghuid, die om 't lichaam is geslagen, terwijl het staartgedeelte er van naar voren omgeklapt is.

Het tweede dier van rechts is geringd.

blanco bladzijde

Issel¹⁶⁾ noemt 2 vondsten uit het Rijnlandse Nahetal (1936), waarvan bewijsstukken aanwezig zijn en deelt mede in den winter van 1937—1938 een derde exemplaar te Königswinter gevangen te hebben.

„Ein drittes Exemplar.“

Veilig mogen we dus vaststellen, dat de Grootte Hoefijzerneus in 't aangrenzende Duitsche gebied tot nu toe zeer zeldzaam is.

De vondsten daar zijn even schaarsch als ze in Zuid-Limburg waren.

Inderdaad... waren, want het ziet er naar uit, alsof wij, wat *Rhinolophus ferrum equinum* aangaat, even rijk worden als België.

In 1937 vindt Bels¹⁷⁾ in enkele dagen 3 exemplaren in Z.-Limburgsche grotten, een record, dat spoedig gebroken zou worden. In Maart 1938 vindt v. Schaïk¹⁸⁾ op één avond 79 exemplaren in onzen St. Pietersberg. Kenden we den heer v. Schaïk niet, we zouden denken aan jagerslatijn. Zijn prachtige foto's zullen de twijfelaars overtuigen van de juistheid van zijn waarneming en mededeeling.

Ook dezen winter kwam de Grootte Hoefijzerneus regelmatig in vele exemplaren voor. Bels¹⁹⁾ meldt 53 exemplaren. Zoowel onze eigen waarnemingen, als die van v. Schaïk (persoonlijke mededeeling) wijzen er op, dat ook in den winter 1938—1939 veel meer Grootte Hoefijzerneuzen hier hebben overwinterd, dan andere jaren, 1937—1938 uitgezonderd. Het aantal dezen winter in den St. Pietersberg waargenomen exemplaren is echter geringer, dan dat van den vorigen.

Waarom we de sterke toename van deze vleermuisensoort in Z.-Limburg moeten toeschrijven, is onbekend.

Zusammenfassung.

Rhinolophus f. e. ferrum equinum Schreber kam nach De Selys Longchamps vor einem Jahrhundert in dem St. Pietersberg bei Maastricht oft vor.

In dem Zeitraum 1900—1935 war dieses Spezies in Süd-Limburg sehr selten und es sind aus dieser Zeit nur einige Funde bekannt. Ausserhalb Süd-Limburg kennen wir mit Sicherheit keinen einzigen Fund aus den Niederlanden.

Nach 1935 nimmt die Zahl Wahrnehmungen von Rh. f. e. in Süd-Limburg zu und werden in dem Winter des Jahres 1937—1938 und 1938—1939 die Exemplare zu Dutzenden im Winterschlaf wahrgenommen.

In dem angrenzenden Gebiete der Ardennen kommt dieses Spezies regelmässig vor.

Im Rheinlande ist Rh. f. e. eine sehr seltene Erscheinung.

LITERATUUR.

1. F. A. Jentink: Wat men van onze inlandsche vleermuisen weet. (Tijdschr. der Nederl. Dierk. Ver. 1879).
2. E. de Selys-Longchamps, Faune belge, 1842.
3. Jos. Cremers: De vleermuisen. De Katholiek, Deel 135 en 136.

4. Jos. Cremers: Beredeneerde voorloopige lijst der in Limburg in het wild voorkomende zoogdieren. Nat. hist. Maandblad, Jrg. 18, 1929.
5. G. H. Waage: De vleermuisen van den St. Pietersberg. 1938.
6. R. Maitland: Prodrome de la Faune des Pays Bas et de la Belgique flamande. 1897.
7. A. Lameere: Manuel de la Faune de Belgique.
8. H. Pohle: Zeitschrift für Säugetierkunde 1936, Bd. II, S. 344—349.
9. H. Landsman: Determineerlijst der Nederlandsche Chiroptera, Public. no. 2 v. h. Natuurh. Museum te Rotterdam. 1933.
10. C. Eykman: De Nederlandsche Zoogdieren. 1937.
11. R. Leruth: Exploration biologique des cavernes de la Belgique et du Limbourg hollandais. Nat. Historisch Maandblad, Jrg. 24.
12. O. le Roi und H. Freiherr Geyer von Schweppenburg: Vorläufiges Verzeichnis der Säugetiere des mittleren Westdeutschland. Verh. Nat. Ver. pr. Rheinl.-Westf. Jahrg. 65, 1908.
13. O. le Roi: Die Säugetiere der Eifel. Eifelvereinsblatt, Jahrg. X—1909, No. 2.
14. H. Otto: Die Säugetiere der Rheinlande. Ein Beitrag für Heimatforschung und Naturdenkmalpflege.
15. H. Wolf: Die Chiropteren der mittleren Rheinprovinz. Vorkommen und Lebensweise. Verh. des Naturh. Vereins der Rheinlande u. Westfalens. 1937.
16. W. Issel: *Rhinolophus ferrum-equinum* (Schreber) im Rheinl. Verh. des Naturh. Vereins der Rheinlande u. Westfalens. 1938.
17. L. Bels: Vleermuisen gevonden in Nov. 1937 op Ned. Grondgebied. Nat. Hist. Maandblad, Jrg. 27.
18. D. v. Schaïk: Over het voorkomen van de Grootte Hoefijzerneus in Nederland. Nat. Hist. Maandblad, Jrg. 27.
19. L. Bels: Eerste ringresultaten met Zuid-Limburgsche vleermuisen. Nat. Hist. Maandblad, Jrg. 28.

BEITRÄGE ZUR KLÄRUNG DER EUROPÄISCHEN ARTEN DER MYMARIDEN.

(Mymaridae, Chalc., Hymenopt.)

von WALTER SOYKA, Pfarrer.

(Fortsetzung).

Zu der Art *Alaptus foersteri* n. sp. habe ich noch zu bemerken dass ich sie Prof. Dr. Förster, dem berühmten Entomologen aus meiner Vaterstadt Aachen gewidmet habe, er hat beinahe hundert Jahre vorher seine ersten Veröffentlichungen über die Mymariden gebracht.

Bei der Beschreibung dieser Art hat sich ein störender Fehler eingeschlichen, bei den Grössemassen muss es heissen: Abdomen: Länge 0,225 mm (und nicht: 0,30 mm).

Alaptus schmitzi n. sp.

Dieses Tier erinnert sehr an *Alaptus globosicornis* (Girault) (Annals of Entom. Soc. America I. 1908), es hat die gleiche gedrungene Form der Fühler, doch das Verhältnis der Fühlerglieder zueinander ist ein anderes, auch finden sich auf den Flügelflächen manchmal Haare. Durch die gedrungene Form seiner Fühler unterscheidet sich das Tier von allen anderen europäischen Arten, es gehört zu den dunklen Arten und erinnert so an

minus etc; Flügel, Grösse und Gestalt erinnern mehr an *pallidic.* und *stammeri*.

Farbe: dunkelbraun, Fühler und Glieder heller.

Kopf: Quer, Augen dunkelschwarzrot, Ozellen ebenfalls. Augen verhältnismässig klein sehr weit auseinanderstehend, Augenränder (*carinae*) fast kaum ausgebildet, die deutliche Streifung wie bei *pallidicornis* ist kaum zu erkennen. Zwischen den seitlichen und den mittleren Ocellen stehen auf jeder Seite drei Borsten, was ich bei den anderen *Alaptus*-arten bisher noch nicht habe feststellen können. Der Kopf hat etwa zwei Drittel der Länge des Thorax.

Thorax: Aehnlich wie bei *Al. pallidic.* Pronotum von dem stark gekrümmten Mesonotum verdeckt, von oben gesehen, Postscutellum auf jeder Seite ca 5—6 Längseinschnitte, der Abschnitt dahinter ist glatt und auch nach hinten glatt abgeschnitten zum Abdomen hin.

Abdomen, wie bei allen *Al.*-Arten mit 6 Abschnitten, und je einem Paar Borsten auf jeder Seite jedes Tergits.

Fühler: Ziemlich nach vorne dicht neben den Augen eingegliedert, kürzer als der Körper, im Vergleich zu den anderen Arten gedrungen; Schaft mit Stielchen etwa so lang wie Pedicellus mit dem beiden ersten Geisselgliedern, Pedicellus birnenförmig, so lang wie die beiden folgenden Geisselglieder, 1. Geisselgl. kurz und breit, Verhältnis der Länge zur Breite wie 2 : 3, 2. Ggl. um ein Viertel länger als 1. Ggl., 2. Ggl. doppelt so lang wie breit, die beiden vorhergehenden zylindrisch, 3. Ggl. etwas länger als 2., Verhältnis der Länge zur Breite wie 6 : 2, zum distalen Ende hin dicker, 4. Ggl. etwas kürzer als 3., aber dicker, Verhältnis der Länge zur Breite etwa wie 5 : 3, 5. Ggl. etwa so lang wie 4., jedoch breiter.

Keule dreimal länger als breit, etwas länger als die drei vorhergehenden Glieder.

Flügel: Vorderflügel etwas länger als der Körper, am vorderen Rande zwei Haarreihen mit verhältnismässig wenigen Haaren, eine nach oben eine nach unten. Am unteren Rande eine Haarreihe. In der Mitte des einen Flügels finden sich bei den beschriebenen Exemplare drei Haare in einer Reihe, auf dem anderen Flügel nur eines, ähnlich wie bei *Al. stammeri*, von dem sich das Tier aber durch Fühler und Farbe vollständig unterscheidet. Bei einem zweiten Exemplar findet sich auf dem einen Flügel ein Haar in der Mitte und auf dem zweiten keins, das Kennzeichen kann also bei dieser Art van keinerlei systematischer Bedeutung sein. Unterer Flügelrand ganz grade, Verhältnis der Länge zur Breite wie 8 : 1. Längste Borste dreimal länger als grösste Vorderflügelbreite. Hinterflügel so lang wie Vorderflügel, grösste Breite ganz beim distalen Ende, sechzehnmal länger als breit.

Beine: Vordertarsen sehr lang, erstes und letztes Tarsenglied von gleicher Länge, länger als jedes der anderer Tarsenglieder. Sporn der Vorderschiene gekrümmt und zweispitzig, zwei Trochantern an jedem Bein.

Grössenverhältnisse:

	Länge	Breite
Körper	0,400 mm	— mm
Kopf	0,100 "	0,150 "
Thorax	0,130 "	0,140 "
Abdomen	0,170 "	0,150 "
Schiffchen	0,200 "	— "
Vorderflügel	0,420 "	0,050 "
Längste Wimper	0,150 "	— "
Hinterflügel	0,400 "	0,025 "

Fühler.

	Länge	Breite
Schaft	0,060 mm	— mm
Pedicellus	0,045 "	— "
1. Geisselglied	0,020 "	0,010 "
2. "	0,025 "	0,010 "
3. "	0,030 "	0,010 "
4. "	0,030 "	— "
5. "	0,025 "	— "
Keule	0,095 "	0,030 "

Genotype:

- 1 ♀ gefangen von Herrn Prof. Dr. Stammer aus Breslau, im Riesengebirge am 28. September 1933, in ca 1400 m Höhe.

Cotype:

- 1 ♀ ebenfalls von Prof. Dr. Stammer vom gleichen Fundort.

Dass Tierchen ist benannt nach Herrn Professor Dr. Herrmann Schmitz S.J., von dem ich die meisten Anregungen und Hilfe zu diesen Forschungen gehabt habe und dem ich deshalb meinen besonderen Dank ausspreche.

Alaptus maidli n. sp.

Diese Art steht nahe *Alaptus foersteri* und *Al. schmitzi*, doch unterscheidet sie sich von *Al. foersteri* durch den anders gearteten Fühler, dessen Glieder dem von *globosicorbis* ähnlich sind, und von *Al. schmitzi* dadurch, dass der Vorderflügel am oberen Rande auf der Flügelfläche eine dritte Haarreihe trägt. Leider ist das Tier nicht gut präpariert, doch sind Fühler und Flügel tadellos erhalten und so charakteristisch, dass sie eine Beschreibung erlauben. Der Fühler zeichnet sich gegenüber dem Körper durch eine beträchtliche Länge und Dicke aus, die auch dann noch ganz beträchtlich wenn man berücksichtigt, dass das Tierchen im Praeparat etwas eingeschrumpft ist. Von allen *Alaptus*-arten unterscheidet sich dies Exemplar dadurch, dass das 1. Geisselglied so lang ist wie das 2., was bei keiner anderen Art sonst vorkommt.

Farbe: schwarzbraun, Fühler und Beine heller, sowie hellere Stellen am Thorax.

Fühler: Schaft etwa um ein Fünftel länger als Pedicellus, etwa so breit wie dieser, Pedic. etwa so lang wie erstes Geisselglied, 1. Ggl. über doppelt so lang wie breit, 2. Ggl. gleich lang wie erstes ein wenig dicker, 3. Ggl. etwas länger als zweites, sich verdickend, 4. Ggl. ein wenig kürzer

und dicker als 3, ebenso 5. Ggl. ein wenig dicker und kürzer als 4., Keule etwas kürzer als die vier vorhergehenden Geisselgl., um ein Drittel dicker als Schaft.

Flügel: Aehnlich wie bei *Alaptus foersteri*. Verhältnis der Länge zur Breite wie zehn zu eins ohne die Wimpern; es findet sich auf Flügelfläche ein dritte Reihe von Haaren mit ca 14 Haaren auf jedem Flügel, der untere Rand der Vorderflügel ist fast ganz gerade, während er bei *foersteri* ziemlich konkav ist, die längste Wimper hat in ihrer Länge dreimal grösste Breite des Vorderflügels.

Grössenverhältnisse: Die Länge des Körpers kann nicht genau angegeben werden, da das Tierchen etwas im Praeparat eingeschrumpft ist, jedoch sind Fühler und Flügel gut erhalten.

Grössenverhältnisse:

	Länge	Breite
Vorderflügel	0,45 mm	0,045 mm
Längste Wimper	0,15 „	— „
Hinterflügel	0,45 „	0,030 „
Längste Wimper	0,12 „	— „

Fühler:

	Länge	Breite
Schaft	0,05 mm	0,025 mm
Pedicellus	0,035 „	0,025 „
1. Geisselglied	0,030 „	0,010 „
2. „	0,030 „	0,015 „
3. „	0,033 „	0,017 „
4. „	0,030 „	0,017 „
5. „	0,030 „	0,020 „
Keule	0,110 „	0,035 „

Genotype:

1 ♀, gefangen zu Valkenburg im Ignatiuskolleg am Fenster, Südlimburg, Holland.

Das Tierchen ist benannt zu Ehren Herrn Dr. Maidl, Custos am Wiener Naturhistor. Museum, der mich in meinen Forschungen stets in der zuvorkommendsten Weise unterstützt hat.

Ich spreche ihm hiermit meinen Dank aus.

***Alaptus stammeri* n. sp.**

Diese Art ähnelt *Al. caecilii* (Giraut), Annals of Entomol. Society America 1 (1908) und *Alaptus pallidicornis* (Foerster), von letzterer unterscheidet sie sich besonders durch die Anwesenheit einer Haarreihe auf der Mitte der Flügelfläche, dann finden sich bei dieser Art in der Mundung des pflugscharförmigen Vorsprunges des Vorderflügels durchschnittlich vier bis fünf Wimpern, eng zusammenstehend, während sich bei *Al. pallidicornis* ein bis zwei Wimpern dort finden, weit auseinander, auch die Farbe ist verschieden, *Al. pall.* braun bis braungelb, *Al. stammeri* dagegen mehr citrongelb wie *caecilii*, von *caecilii* unterscheidet sich diese Art schwieriger, zunächst einmal durch die durchschnittlich weitaus höhere Anzahl der Haare in der Haarreihe auf der Flügelfläche, dann besonders durch kleine Unterschiede im Verhältnis der Fühlerglieder zueinander, sowohl nach der Be-

schreibung von Ferrière (Bull. of Entom. Research XXI, p. 42, 1930) wie auch nach der oben citierten Beschreibung von Girault.

♀

Farbe: citrongelb mit dunkleren Stellen, die ins bräunliche gehen, Schildchen besonders kräftig citrongelb gefärbt, Fühler und Beine schwachgelb, Hinterleibssegmente mit braunen Streifen, Mesonotum ebenfalls etwas bräunlich.

Kopf: kuglig bis quer, ähnlich wie bei *pallidic.*, nur mehr kubisch, Ocelli rund und etwas dicker wie bei *Al. pallidic.*, dunkelrot mit kaum sichtbaren kleinen weissen Hof, Borsten auf dem Hinterkopf, letzterer scharf gerandet, Kopf unten hohl beinahe glockenförmig, carinae deutlich gestreift gefärbt, aber feiner wie bei *pallidic.*, liegen nicht dicht an den Augenrändern. Fühler ziemlich weit nach hinten, weit auseinander dicht neben den Augenrändern.

Fühler: Schaft etwa um ein Drittel länger als Pedicellus wie bei *caecilii*, aber gleich breit, Schaft auf einer Seite etwas konkav auf der anderen Seite sehr stark konvex, Pedic. um ein Fünftel nur länger als 1. Geisselglied zum Unterschied von *caecilii*, wo 1. Ggl. um ein Drittel kürzer als Pedicellus, 3. Ggl. so lang wie erstes, 4. genau so lang, 5. etwa um ein achtel kürzer als 4. Ggl., Keule länger als die drei vorhergehenden Glieder, bezüglich des Verhältnisses der Breite zur Länge bei den einzelnen Gliedern ist noch zu sagen, dass Schaft ungefähr dreimal so lang wie breit, Pedicellus ungefähr doppelt so lang wie breit und das 1. Ggl. viermal so lang wie breit, 3. dreimal so lang wie breit, das 5. nicht einmal ganz doppelt so lang wie breit.

Flügel: Aehnlich wie bei *pallidic.* und *caecilii*, doch folgende Unterschiede: in der inneren Rundung der pflugscharförmigen Vorsprunges an der Basis der Vorderflügels finden sich bei *pallidic.* ein bis zwei Wimpern, während sich bei dieser Art ca drei bis fünf dicht zusammenstehend finden, wie dies bei *caecilii* ist, ist in der Beschreibung nicht angegeben, ausserdem: *pallidic.* hat keine Haarreihe auf der Vorderflügelfläche, *caecilii* hat wohl eine Haarreihe, aber mit nur drei Haaren, hier bei *stammeri* aber durchschnittlich mit sechs bis neun Haaren, die Anzahl der Haare variiert bei dieser Art ausserordentlich stark, sie ist nicht einmal beim selben Exemplar auf beiden Flügeln gleich, die Haare stehen ziemlich weit auseinander, ich gebe hier eine Uebersicht der Haaranzahl bei meinen dreiundzwanzig Stücken.

	linker Flügel	rechter Flügel
1.	6 Haare	5 Haare
2.	7 „	9 „
3.	5 „	8 „
4.	7 „	6 „
5.	8 „	fehlt
6.	8 „	8 „
7.	9 „	8 „
8.	8 „	fehlt
9.	6 „	6 „

	8 Haare	9 Haare
10.	8	9
11.	6	6
12.	5	5
13.	9	7
14.	6	7
15.	6	6
16.	6	6
17.	4	8
18.	7	7
19.	4	6
20.	5	6
21.	4	6
22.	4	8
23.	5	5

Ich muss hier bemerken, dass Nummer 1—15 aus dem Riesengebirge sind, während Nummer 16—23 aus Valkenburg, Holland sind, bei den Exemplaren aus dem Riesengebirge ist die Anzahl der Haare durchweg etwas höher als bei den holländischen Exemplaren, auch sonst sind die Exemplare aus Holland etwas verschieden von denen aus dem Riesengebirge, es handelt sich wohl um lokale Variationen.

Thorax: Aehnlich wie bei *pallidic.*, Pronotum von oben durch Mesonotum (Scutum) verdeckt, letzteres stark gewölbt, an der Seite mit S-förmigen Parapsidenfurchen, mit je einer Borste unten in der Ecke zum Schildchen hin, Schildchen (Scutellum) von oben gesehen trapezförmig mit zwei Querfurchen auf jeder Seite, die von der Seite anfangen aber nicht bis zur Mitte gehen, Postscutellum mit ca drei bis fünf Längsfurchen auf jeder Seite, so wie bei *pallidic.*

Abdomen: mit 6 Tergiten, auf jedem Tergit auf jeder Seite je zwei Borsten, Schiffchen (Phragma) ragt in den halben Hinterleib hinein. Ovipositor verhältnismässig klein, etwa halb so lang wie der Hinterleib, Tergite an der Basis dunkler gefärbt.

Beine: Vorderhüften so lang wie die Hinterhüften, doch nicht so breit, deutlich zwei Trochantern an jedem Bein, Vorderschenkel etwas länger als Vorderschiene, vordere Tarsenglieder deutlich länger als Vorderschiene, auch länger als Vorderschenkel. Mittelschenkel und Mittelschiene ziemlich gleich lang, ebenso bei den Hinterbeine, Sporn an der Vorderschiene ungefähr so lang wie erstes Tarsenglied.

Grössenmasse:

	Länge	Breite
Körper	0,45 mm	— mm
Kopf	0,10 „	0,13 „
Thorax	0,175 „	0,14 „
Abdomen	0,225 „	0,17 „
Ovipositor	0,15 „	— „
Vorderflügel	0,50 „	0,05 „
Hinterflügel	0,50 „	0,025 „

Fühler:

Schaft	0,072 mm	0,025 mm
Pedicellus	0,052 „	0,025 „
1. Geisselglied	0,040 „	0,010 „

2. Geisselglied	0,050 mm	0,012 mm
3. „	0,040 „	0,013 „
4. „	0,040 „	0,015 „
5. „	0,035 „	0,020 „
Keule	0,130 „	0,035 „

Genotype:

- 1 ♀, gefangen am 28. September 1933 im Riesengebirge in ca 1400 m Höhe, weisse Wiese nördlich des Weges Wiesenbaude - Schlesierrhaus im grössten Moortümpel von Professor Dr. Stammer, Breslau, durch starken Wind auf die Wasserfläche niedergeschlagen.

♂ unbekannt.

Cotypen:

- 14 ♀, gefangen am 28. Sept. 1933 am obigen Standort ebenfalls von Prof. Dr. Stammer.
8 ♀, gefangen am 7. Oktober 1931 am Fenster in Ignatiuskolleg, Valkenburg, Südlimburg, Holland.

Alle Exemplare in meiner Sammlung. Das Tierchen ist benannt nach Herrn Prof. Dr. Stammer, Breslau, dem ich miemit meinen Dank ausspreche für seine grosszügige Hilfe bei meinen Privatstudien am Breslauer Zool. Museum.

Bestimmungstabelle der europäischen Arten.

- 1 Fläche des Vorderflügels ohne Haarreihe nur am oberen Rande je eine Reihe nach oben und unten, Farbe des Tieres hellbräun 2
- Fläche des Vorderflügels mit Haarreihe 3
- 2 Zweites Geisselglied vier mal so lang wie breit, alle Glieder länglich
pallidicornis (Förster)
- zweites Geisselglied ungefähr doppelt so lang wie breit, Fühlergl. breit, Fühlerglieder sehr gedrunge schmitzi n. sp.
- 3 Haarreihe auf der Mitte des Flügels nicht mehr als 9 Haare, Farbe citrongelb
stammeri n. sp.
- Haarreihe näher dem oberen Flügelrande dunkle bis schwarzbraune Arten 4
- 4 Erstes Geisselglied so lang wie zweites
maidli n. sp.
- Erster Geisselglied kürzer als zweites 5
- 5 Anzahl der Haarreihe auf der Flügelfläche ca 9—12, nie mehr als zwölf, 2. Geisselglied viermal so lang wie breit, beim Vorderflügel Verhältnis der Breite zur Länge wie eins zu acht
minimus (Walker)
- Anzahl der Haare wenigstens 14—20, 2. Geisselglied sechsmal so lang wie breit 6
- 6 Ovipositor bedeutend länger als Abdomen
1. Geisselglied um ein Viertel länger als Pedicellus
extremus n. sp.
- Ovipositor wenig länger als Abdomen, 1. Geisselglied so lang wie Pedicellus
försteri n. sp.

Verzeichnis der bis 1934 beschriebenen aussereuropäischen Alaptus-Arten.

1. *Alaptus andersoni* (Ferrière) Bull. Entom. Research XXI, 1930.
2. *Al. animus* (Girault) Mem. of Queensland Museum II., 1913.
3. *Al. apterus* (Girault) Insecutor inscitiae VIII.
4. *Al. aureus* (Girault) Insecutor inscitiae VIII.
5. *Al. caecilii* (Girault) Ann. of Entom. Soc. America I.
6. *Al. eriococci* (Girault) Ann. of Entom. Soc. America I.
7. *Al. globosicornis hawaiiensis* und *australiensis* (Girault) Ann. of Entom. Soc. I.
8. *Al. iceryae* (Girault) Ann. of Entom. Soc. America I.
9. *Al. immaturus* (Perkins) Rep. Exp. Stat. Hawaii. Sug. Plant. Assoc. Bull. I.
10. *Al. intonsipennis* (Girault) New York Entom. Soc. 18 p. 244.
11. *Al. maccabaei* (Girault) Mem. Queensl. Mus. II., 1913.
12. *Al. magnanimus* (Amandale) Record of Ind. Mus. 3, 1908.
13. *Al. muelleri* (Girault) Mem. of Qu. Museum I., 1912.
14. *Al. newtoni* (Girault) Mem. of Qu. Museum I., 1912.
15. *Al. psocidivorus* (Gahan) The Pan Pacific Entom. 3., 1927.
16. *Al. inciliatus* (Girault) New Pests from Australia VV. (Privatdruck).
17. *Al. ah* (Girault) New Pests from Australia VII. (Privatdruck).
18. *Al. oh* (Girault) New Pests from Australia VII. (Privatdruck).

Die Art *Al. xenophoni* (Girault) ist nicht verschieden von *Al. caecilii* (Girault) wie Ferrière dies nachgewiesen hat (Bull. Ent. Research XXI, 1930), deshalb habe ich sie in die obige Tabelle nicht aufgenommen. Die Arten *Al. psocidivorus* (Gahan) und *Al. immaturus* sind meiner Ansicht nach beide identisch mit *Al. pallidicornis* (Förster), bei beiden findet sich keine Haarreihe auf der Flügelfläche, bei beiden ist das 2. Geißelglied etwa viermal so lang wie breit.

GLAUCONIET

Overzicht van de over dit mineraal verschenen literatuur (1819—1934) als proeve eener beredeneerde bibliografie.

door

Dr. J. F. STEENHUIS.

De fransche mijn ingenieur P. Berthier analyseerde in 1819 ijzerfosfaat, dat men in de zwavelzuurfabriek van Wissant verkreeg en bovendien pyrietten gemengd met kalkfosfaat, dat men in deze fabriek behandelde. In het volgende jaar bepaalde hij de chemische samenstelling van kalkfosfaatknolletjes (nodules de chaux phosphatée), die in het krijt van Kaap de la Hève voorkomen. Dit krijt bleek te bevatten „une multitude de grains verdâtres très petits, et des nodules de même couleur et de grosseurs diverses. Jusqu'ici les minéralogistes se sont accordés à désigner ces grains et ces nodules sous le nom de chlorite; mais comme dans l'état actuel de la science ce nom me semble à-peu-près vide de sens, ou au moins applicable à un grand nombre de minéraux d'une nature très-différente, j'ai cru utile de rechercher, par l'analyse, la composition de la principale substance contenue dans la craie du Cap La Hève. J'ai lieu de croire que les petits grains ne sont pas de la même nature que les nodules; mais je n'ai pu encore examiner que ceux-ci.”

In het daarop volgende jaar ging deze onderzoeker op zijn veronderstelling door, door verschillende mineralen scheikundig te onderzoeken, „que l'on rapporte ordinairement à l'espèce chlorite”.

Hieronder waren „grains incohérens de la grosseur de la tête d'une épingle tout au plus”, waaruit zandlagen (des lits de sable) bestaan, die men

tusschen de banken van den „calcaire grossier” uit de omstreken van Parijs vindt. Bovendien „calcaire chlorité”, waaruit banken van dezen kalksteen bestaan, die talrijke korreltjes bevatten, die op de juist genoemde gelijken. Ook van „Cap La Hève, près Le Havre” worden nogmaals de groene korrels onderzocht, „qui leur ont fait donner le nom de craie chloritée”.

De schrijver besluit: „Je ne vois aucun inconvénient à ce que l'on continue de les désigner sous le nom de chlorites, pourvu qu'on n'attache pas à ce mot la même acception qu'aux noms des espèces bien définies”.

Desondanks sprak Berthier reeds in 1826 over „grains verts provenant d'une glauconie (craie chloritée) d'Allemagne. Cette glauconie m'a été remise par M. Keferstein: elle a la même aspect que la glauconie du Hâvre”.

Bij deze gelegenheid werden eveneens groene korrels geanalyseerd, afkomstig van Schirmeck (Vosges), „qui sont empâtés dans un calcaire qui se trouve en filon dans un autre calcaire”.

Berthier's land- en tijdgenoot Alex. Brongniart vond gelegenheid in zijn „Mémoire sur les terrains de sédiments calcaireo-trappéens du Vicentin”, analyses van het bewuste mineraal te publiceeren (1823). Dit was den beroemden Duitscher Alexander von Humboldt eveneens bekend (1823). In het zestiende deel van „Archiv für Bergbau und Hüt-

tenwesen", legde K. J. B. Karsten enkele analyses van glauconiet vast (1827). Het was de Duitscher Chr. Keferstein, die voor het eerst den naam Glaukonit voorstelde en wel in 5. Band, III. Heft van „Teutschland u.s.w.", 1828, in de studie „I. Beobachtungen und Ansichten über die geognostischen Verhältnisse der nördlichen Kalk-Alpenkette in Oesterreich und Baiern gesammelt auf einer Reise im Sommer 1827".

§ 5 is gewijd aan „Wanderung durch die nördlichen Kalk-Alpen, in Unter-Oesterreich, im Salzkammergut, im Salzburgerischen und in Baiern, von Neustadt über Maria-Zell, Admont, Ischel, Salzburg, Reichenhall, Bergen, bis Tegernsee".

„Bei Neukirchen", zegt Keferstein, „geht der Sandstein mit Eisernerzen und Nummuliten über. Das hiesige Eisenerz erscheint in kleinen unregelmässigen rundlichen Körnern, sie sind theils rothbraun, theils grünlich Näher vielleicht scheinen die hiesigen Eisenkörner mit den grünen Körnern übereinzukommen, welche die Schichten der unteren Kreide, des Grünsandes und Quadersandsteins characterisiren, auch in den unteren Schichten des Grobkalkes vorkommen und gewöhnlich Chlorit, oder in Verbindung mit der unteren Kreide „Glaukonie" genannt werden".

Behalve de reeds vermelde analyse van Berthier, Brongniart en Karsten worden genoemd die van M. H. Klaproth. „Diese grünen Körner", vervolgt Keferstein, „die für den Grünsand und Quadersandstein, für die untere Kreide und für manche Schichten des Grobkalkes sehr characteristisch sind, bilden wohl keine oryctognostische Gattung, sondern müssen wohl an eine andere Gattung angeschlossen werden; chemisch stehen sie zwar dem Chlorit nahe, allein mineralogisch möchten sie mit diesem kaum verwandt sein, da man immer die Tendenz zur Form von Blättchen vermisst, die den Chlorit und alle Glieder der Familie des Glimmers characterisiert: zweckmässiger vielleicht verbindet man sie mit der Familie des Eisens. Geognostisch und geologisch verdienen dieselben gewiss eine Bezeichnung, die kürzer ist, als die von Berthier gebrauchte (chloriteux granulaire); ich schlage daher vor, sie Glaukonit zu nennen, da Brongniart die damit erfüllte harte Kreide glaukonie nennt".

Deze opvattingen zijn door E. F. Glocker in zijn Handbuch der Mineralogie, 1831, overgenomen. Ook Glocker is van oordeel: „Ob diese Körner wirklich zum Chlorit gehören, ist noch unentschieden. Jedoch zeigen sie keine Spur von Blättchen und scheinen blosse Gemenge zu sein".

In 1836 deed W. H. Fitton eenige mededeelingen, die hier van belang zijn: „The green matter, which abounds in this stratum near Wissant, on the opposite coast of France, has been examined by M. Berthier; who found it to consist principally of silica and protoxide of iron with ten percent of potash. To the purpose of comparing the greensands of different places and formations, my friend Dr. Turner, Professor of Chemistry in the London University, was good enough to examine some specimens from the upper and lower green-sands

of Folkstone, of the Vale of Harbour, and the Boulonnois, and also particles of the same kind which abound in the sand and concretions beneath the Portland stone, in the Boulonnois, and in England. I subjoin the result of this examinations whence it appears that in all these cases the green matter is of the same nature. A slight examination of the green particles which Sir John Herschel had previously the goodness to make for me, intimated the same results".

Professor Turner mocht de publicatie van zijn bevindingen niet belevén. Hij legde echter o.a. het volgende vast: „In order to determine the chemical constitution of the colouring matter, I collected some green particles from the calcareous sand of Eastware-bay, near Folkstone..... I should hence consider the green matter as a hydrated silicate of alumina, magnesia and black oxide of iron and as being in all probability, the true green earth or earthy chlorite of mineralogists. I obtained similar results on examining that from Hythe and several other places".

In denzelfden tijd ongeveer publiceerde H. D. Rogers voor het eerst iets omtrent het voorkomen in New Jersey, U.S.A., dat nog vele malen door geologen, petrografen e.a. zou worden beschreven. Hitchcock deed hetzelfde voor Massachusetts, U.S.A.

De algemeene aandacht werd echter niet hierdoor getrokken, doch door de geschriften van den paleontoloog C. G. Ehrenberg, die tusschen de jaren 1839 en 1856 verschillende studies het licht deed zien, die aan het groenzand (Grünsand) waren gewijd. Thomas Weaver vertaalde ze p.p. in een Engelsch, J. W. Bailey in een Amerikaansch periodiek.

Van de mededeelingen van Ehrenberg is het volgende belangwekkend: 1846: „Schon im Jahre 1839 hatte der Verfasser erkannt, dass die Infusorien-Lager bei Rott und Geistingen keine leeren Schalen enthalten, dass vielmehr die kleinen unter sich verbindungslosen Kieselschalen sämtlich erfüllt sind mit einer kieselerdigen Ausfüllung, so dass meist die Sculptur der Schale unkenntlich oder ganz verloren gegangen, die Form aber geblieben ist. Daher sprach derselbe damals von dort vorkommenden Steinkernen von Infusorien nach Art der bekannten Steinkerne der Muscheln". In 1854 volgden „Weitere Mittheilungen über die Natur und Entstehung des Grünsandes als Zeuge eines reichen organischen Lebens selbst im unteren Uebergangs-Gebirge". Volgens Ehrenberg is sprake van „Steinkernbildung" en van „Eisensilicatkerne" in „Nummuliten-Kalke"; in „glauconie tertiaire" of „Grünsand des Grobkalkes", Paris; „Nordamerikanischen Grünsand, welcher noch den Tertiärbildungen angehören kann; Proben der chloritischen Kreide von Werl in Westphalen; Upper Greensand und Lower Greensand, England; Gault und Neocomien, Frankreich; Jura-Grünsand von Moskau; Untersilurischen, grünen Sandstein der ältesten Uebergangsschichten von Petersburg".

(Wordt vervolgd).

ABONNEERT U OP:

„DE NEDERMAAS”

LIMBURGSCH GEÏLLUSTREERD MAANDBLAD,

MET TAL VAN MOOIE FOTO'S

Vraagt proefexemplaar:

bij de uitgeefster Drukk. v.h. Cl. Goffin, Nieuwstraat 9.

Prijs per aflevering **fl. 0.40** — per 12 afleveringen franco per post
fl. 4.-- bij vooruitbetaling, (voor Buitenland verhoogd met porto).

Hierlangs afknippen.

BESTELKAART VOOR BOEKWERKEN

Aan Drukkerij v.h. CL. GOFFIN

Nieuwstraat 9,

MAASTRICHT

Ter Drukkerij voorh. Cl. Goffin, Nieuwstraat 9,
is verkrijgbaar:

De Nederlandsche Mieren en haar Gasten

door

P. H. SCHMITZ S. J.

(146 bladzijden, met 56 figuren).

Ingenaaid fl. 1.90, gebonden fl. 2.40 per exemplaar.

Dit mooie boek is, om wille van inhoud en **stijl**, zeer geschikt als **leesboek**
op Hoogere Burgerscholen, Gymnasia en Kweekscholen.

Ondergeteekende wenscht te ontvangen:

.....ex. Avifauna der Nederlandsche Provincie Limburg

* Ingenaaid à Fl. 9.50 per stuk | plus 50 ct. porto
* Gebonden á Fl. 11.— per stuk

.....ex. Aanvullingen à Fl. 1.50 p. stuk, plus 15 ct. porto.

Adres:

Naam: